

Toulouse-i Szent Lajos legendája a Magyar Anjou Legendáriumban eredetileg tizenkét jelentes lehetett. A kodikológiai és ikonográfiai megfigyelések alapján arra a következtetésre juthatunk, hogy négy jelenet hiányzik a miniatúraábrázolások elejéről, ezután következik a vatikáni V–VIII., majd ezt követhette a Berkley-ben őrzött, *IX–*XII.

A Louvre-ban talált, a Szent Ferenc-ikonográfia szempontjából is jelentős fólió azt igazolja, hogy nemcsak magángyűjteményekben, hanem múzeumok grafikai gyűjteményeinek XIV. századi „ismeretlen” olasz anyagában is várható még a Magyar Anjou Legendárium egy-egy további fóliójának előbukkanása.

TÖRÖK GYÖNGYI

Janus Pannonius versei Battista Guarino egy kódexében. 1981-ben Csapodi Csaba részletező áttekintést adott a Janus Pannonius szövegeit megőrző, addig ismert kéziratokról.¹ Könyve nélkülözhetetlen segédeszköz a szöveghagyományban való eligazodáshoz. Az újabban fölbukkanó szövegek ennek az összeállításnak kiegészítését szolgálják.

M. C. Davies 1984-ben ismertette a cambridge-i UL Add 6188 számú humanista kéziratot.² A ritkaságokat tartalmazó gyűjteményből, amely korábban Ferrarában volt, ugyan már a XVIII. században közöltek részleteket, de teljes vizsgálatára csak most került sor. Füzetenként váltakozva tartalmaz prózai és verses anyagot. A XV. század derekának nagyon kedvelt invektíva irodalmából a Faciótól Vallára, Tommaso Moronitól és Perottitól Poggiora írt művek mellett vannak benne levelek is Poggiotól (közöttük néhány autográf!), valamint Brunitól és Isotta Nogarolától. Külön-külön fasciculust képeznek Porcellio és Niccolo Perotti versei. Utólag, végig az egész kézirat az üresen maradt helyekre két egymástól jól elkülöníthető kéz beírta Battista Guarino és Janus Pannonius néhány versét, illetve egy eddig azonosítatlan költő számos alkotását.³

Davies megállapította, hogy a kódexs papírja legnagyobb részét 1455-ös bolognai (Br. 8441), egy füzet pedig luccai 1457-es (Br. 6027) műhely terméke. A tulajdonos bejegyzéseket is azonosította. Ennek alapján bizonyos, hogy a kézirat a XVI–XVIII. században Ferrarában volt.

A kódex alapját képező szövegekről, és ez mind a prózára mind a versekre érvényes, kimutatta, hogy azoknak leírása nagyjából 1455 táján történt Bolognában. Az összeállító pedig olyan valaki lehetett, aki a bolognai egyetemen is kapcsolatban lévő Nicolo Perottihoz valamiképpen közel állott. Így juthatott hozzá a ritka, vagy éppen más forrásokból teljesen ismeretlen szövegekhez. Ilyen például a föltárás okául szolgáló, a tanulmány címét is adó Perotti–Valla levelezés néhány darabja is. Eddig jutott a kutatásban M. C. Davies.

A kötetbe utólag bemásolt Battista Guarino, és a minket most elsősorban érdeklő Janus Pannonius verseket vizsgálva – úgy tűnik – az eredeti gyűjtemény összeállítójához is közelebb jutunk.

Már az első rátekintésre is ráismerünk Battista Guarino kezére, legalábbis mint a maga és Janus verseinek bemásolójára. Janus Pannoniustól két elégia van a kötetben: „Conquestio de aegrotationibus suis” (El. II 10) és az „Ad somnum” (El. I 11). Mindkét vers 1466-ból való. Egy

¹ CSAPODI Csaba: *A Janus Pannonius-szöveghagyomány*. Bp. 1981. (Humanizmus és Reformáció 10.)

² DAVIES, M. C.: *Niccolo Perotti and Lorenzo Valla: Four new letters*. = *Rinascimento* (24.) 1984. 125–147. Vö. *Iter Italicum* IV 10/b

³ GUARINO, Battista: *Poema*. Modena 1496. Hain 8127. Itt mind a kilenc vers ki van adva. Az ismeretlen költőnek van egy verse Battista Guarinóhoz. Egyébként Lucas Ripa tanítványa volt. A sok költőt szárnyra bocsájító „syllabarum magister” 1468-tól volt a ferrarai Studio tanára. A jellegzetes szálkás írással bemásolt versek szerzőjeként leginkább Ludovicus Pictorius sejthető.

fűzet üresen maradt végére, a 125. f. hátára kezdte beírni Janus verseit. A második elégia a 128. f. közepén végződik. Ezt követően üresen maradt a levél hátoldala is. Erre azért érdemes figyel-nünk, mert Battista Guarinónak ekkor, 1466 után valamikor, még csak ez a két elégia volt a kezé-ben, olyan, amelyet távolra került barátjától kapott.

Battista 1460-tól apja örökében Ferrarában a Studio tanára volt. A Janusszal közös tanulóéve-ket követő időszakról is vannak ismereteink. Az Itália-szerte nagyon tisztelt Guarino mester ugyanis humanista kapcsolatait is fölhasználta, hogy hat fiának pályáját irányítsa. Hatalmas leve-lezéséből látjuk, hogy hogyan kereste és találta meg a megfelelő támogatót, kinek-kinek hajlamait és adottságait szem előtt tartva. Kódexünk szempontjából Manuele fiára figyelünk először. Ő a papi pályát választotta. Kisebb javadalmakat már birtokolt, amikor apja a Római Kúria felé irányí-totta. 1453-ban Bessarion kardinális pártfogásába ajánlotta. A bíboros, mint pápai legátus 1450–1455-ig Bolognában tartózkodott. Vele volt titkára Niccolo Perotti is. Manuele Guarinónak biztos támogatója volt Rómában az atyai barát Poggio Bracciolini secretarius apostolicus. De közbenjárt érdekében apja tanítványa Bartolomeo Facio, a nápolyi király humanistája is. A legidősebb Guarino fiú, Girolamo már egy évtizede Alfonz király udvarában volt. A hathatós támogatások következtében Manuelét már 1455-ben a frissen megválasztott III. Callixtus pápa unokaöccse, Lodovico Mila püspök környezetében találjuk. Amikor 1555 nyarán, mint legátus, ez a püspök került Bessarion utódjaként Bolognába, Manuele Guarino már mint titkára kísérte őt oda. Nyilván vele volt Bartolomeo Facio négy Vallára írt invectivája, amelyeket a szerző Girolamónak már 1450-ben elküldött. A cambridge-i kézirat éppen ezzel a szöveggel kezdődik. Manuele 1455 nyarán került legátus pártfogója kíséretében Bolognába. Ugyanezen év őszétől kezdte meg legfi-atalabb öccse Battista működését mint lector a bolognai egyetemen. Apja Ferrarában boldogan fogadta a gratulációkat azért, hogy fia „tam iuuenili aetate” azaz tizennyolc évesen elérte azt, amire mások öregkorukig sem jutnak. Bemutakozó előadását még a pápai legátus is meghallgat-ta!⁴ 1455–1457/8-ig tehát két ifjú Guarino is volt a bolognai humanisták vonzáskörzetében.

Amint láttuk, M. C. Davies megállapította, hogy a kézirat papírjának nagyobbik része 1455-ből, Bolognából, egy füzete 1457-ből Luccából való. A szövegek jó része datálható, keletkezésük 1454–1455-ben igazolható. Davies, megfelelő apparátussal azt is bebizonyította, hogy a másolás 1455 táján Bolognában történt. Minthogy a gyűjtemény későbbi tulajdonosa az 1460-as évektől bizonyosan az oda bemészoló Battista Guarino volt, nagyon valószínű, hogy az 1455-től Bolognában lévő Guarino fiúk valamelyike lehetett a gyűjtemény alapszövegének összeállítója, vagy birtokosa.

A minket elsősorban érdeklő két Janus elégia szövege ismert. Mégis, a szövegkiadáshoz komoly ho-zadéka van. Több helyen is ad változatot, egy-egy helyen más kifejezést is. Helyesírása, interpunctiója is eltér az eddig ismert változatoktól. Márpedig ez a szöveg állhat a legközelebb Janus kézírásához. Egyko-rúak, iskolatársak voltak, ugyanazt tanulták közös mesterüktől a ferrarai Stúdióban.

A két elégia egy fűzet végén, a ff. 125^v–128^r-ón található. A lap közepén fejeződik be. A fél lap üres, a hátoldala is. Ha Battistának lett volna még Janustól éppen akkor más verse is, akkor azt nyilván oda folytatólagosan bemászta volna.

Nagyon valószínű, hogy Janusnak 1466-ban adódott alkalma, hogy új verseit barátjának elküldje. A küldemény kézbesítője a magyarországi báróifjak azon csoportja volt, akik éppen az ő nyomdokain kezdtek tanulmányaikat Ferrarában. Tudjuk, hogy 1466–67 telén Geréb László a király unokaöccse, a Perényi és a Pálóczy család egy-egy ifjú sarja, nyilván megfelelő kísérettel, együtt tűnt föl Ferrarában.⁵

⁴ *Epistolario di Guarino Veronese*. Racc. ill. da Remigio SABBADINI. Vol. I–III. Venezia 1915–1919. Manueléről: II Nr. 875. III 453–454, 492–494. Girolamo: III 384, 405, 450. Battista: II Nr. 894, 895. III 490–491. etc. ad indices.

⁵ RITÓOK-SZALAY, Ágnes: *Ferrara und die ungarische Humanisten*. In: *Universitas Budensis 1395–1995*. Edd. László SZÓGI–Júlia VARGA. Bp. 1997. 154.

Meglátogatták a királyt még gyermekkorából ismerő András karthauzi szerzetest és nyilván átadták az ajándékot az akkor már az apja örökében működő Battista Guarinónak is. Hogy ez a két elégia valahogyan megelőzte Ferrarában az egyébként korábban keletkezetteket is, arra bizonyíték Battistának egy másik Janus kézírata. Az OSzK Cod. lat. 357. számú kódexe. Ez is Battista Guarino kezéből került ki. Mint ismeretes, tartalmazza Guarino-panegyricust, valamint az elégiák sorát. Ezeknek szokásos sorrendjét fölborítva, az élen éppen a cambridge-i kéziratban található két elégia található. Ez a kódex 1469 után keletkezett, akkor, amikor Battista már kézhez kapta Magyarországról az apjára írt dicsőítő verset. Ezt és az elégiákat összegyűjtve, hozzáfűzött még néhány levelet, amelyek Janusnak száltak, vagy őt érdekelhették. Nyilván Magyarországra szánta, de a küldemény már nem érthette el címzettjét. Van Battista levelei között egy, amelynek dátuma 1467 áprilisa. Ez a sokszor hivatkozott Jo. Bertuciusshoz szóló írásmű.⁶ Itt Battista Guarino egy, valószínűleg fiktív, szümpozion leírását adja. Benne ő, a műfaj szabályainak megfelelően, védelmébe veszi, ismerteti és fölmagasztalja Janust a költőt. A megírásra nyilvánvalóan az 1465-ös követjárás után került sor. Janus ekkor pályája csúcán, mint főpap és királyi követ vonult végig Itálián. Tíz év múltán ekkor adódott alkalom hogy a régi diáktársak szemtől-szembe kerüljenek egymással. Battista írása a tehetséget méltán megillető egyházi és világi méltóság birtokosának laudációja. Annál meglepőbb azonban az utolsó bekezdés egy mondata, amely mintha a sok oldalon keresztül magasztalt, kiváló képességei következtében méltán fényes pályát Janus meggyöngült egészsége veszélyeztetné. A sokszor említett megjegyzés így hangzik: „Cui si omnipotens deus longam in tervis vitam dederit, ut ab omnibus optandum est” ... Mintha aggodalom szólna a régi barát szavaiból. Mintha az 1465-ös diadalmenetet követően érkezett küldemény, a két betegségről tudósító elégia felhőt vonna a korábbi látványos ragyogás elé. Mintha ez a mondat Janus elégiájára utalna:

Qualis erit nobis, si forte erit ulla senectus,
Cum sit in assiduis prima iuventa malis?⁷

Ezek a sorok pedig éppen a betegségeiről szóló verséből valók, abból, amelyet Battista Guarino másolt be a cambridge-i kéziratba.

RITOÓKNÉ SZALAY ÁGNES

Ki lehetett Michael de Hungaria? Talán kicsit szokatlan, hogy ennek az írásnak címe végén kérdőjel áll. De még rendhagyóbbnak tűnhet, hogy az állítmány feltételes módban van. Mindez nem kevés bizonytalanságot tükröz. Nem véletlenül. Michael de Hungaria személye ugyanis a lehető legnagyobb homályba burkolódik. Bár meglehetősen sokan foglalkoztak vele, amelynek során a legkülönbözőbb megállapításokat tettek vele kapcsolatban. Ha azonban ezek szembesítésre kerülnek, úgy a vélemények gyakorlatilag kioltják egymást, és marad a szinte semmi. A legkisebb közös nevező a szakirodalomban az, hogy külföldön tevékenykedett szerzetes volt a 15. században.

Az, hogy nem Magyarországon működött, a névformájából egyértelműen kikövetkeztethető. Az elmúlt időkben az emberek nevükben évszázadokon át hűségesen ragaszkodtak származási helyük megjelöléséhez. Eleinte azért, mert még nem voltak biztonságosan megszilárdult családnevek, így ha valaki elhagyta a helységet, ahová tartozott, írásban a keresztnéve mellé a származási helyét adta meg. Szülőhelyén persze ilyen megjelölés teljességgel értelmetlen lett volna, így ott

⁶ ÁBEL Jenő: *Analecta ad historiam renascentium in Hungaria litterarum spectantia*. Bp. 1880. 203–211.

⁷ El. I 10, 29–30.